Kozhanov A. V. **The participation of the Mykolaivsky regional (oblast) organization of the Narodny Rukh Ukraine the parliamentary elections of 1998.**

The article deals with analysis and study of the process of participation of Mykolayivsky regional branch of the Narodny Rukh Ukraine in parliamentary elections in 1998. Author tried to objectively illuminate the question put in this scientific article, so he refers to unpublished archival records of Mykolayivsky regional branch of Rukh and the rukhsky and regional newspapers.

О. М. Козаченко

ІДЕЙНІ ПОПЕРЕДНИКИ НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ НА ОДЕЩИНІ

Ключові слова: *НРУ, незалежність, національна ідея, національно-демократичний рух, «Демократичний союз соціалістів», УГС, ДССП, «Меморіал»,«Південна громада».*

Ключевые слова: *НРУ, независимость, национальная идея, национально-демократическое движение, «Демократический союз социалистов», УГС, ДССП, «Мемориал», «Южное общество».*

Key words: *PMU, independence, national idea, national-democratic motion, «Democratic union of socialists», UHU, DUAA, «Memorial», «South society».*

Народний Рух України виник як вияв народної ініціативи за оновлення суспільства. Але виник не спонтанно. Його створенню передували копітка і самовіданна праця, звитяжні й тривалі змагання поколінь українських борців. Поширюючи інформацію про порушення прав людини і нації в Україні, вони виховували у співвітчизників почуття громадської, людської й національної гідності, патріотизм, волелюбні прагнення й демократичні перетворення.

Тому мета даної роботи полягає у розгляді діяльності національно-визвольного руху на території одеського регіону, який став однією з передумов виникнення НРУ. Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що зазначена проблематика потребує більш досконалого вивчення, оскільки в кожному регіоні України національно-демократичний рух мав свої особливості.

У контексті наукового дослідження були використані монографії О. Гараня, Г. І. Гончарука [1], документи і матеріали

© Козаченко О. М., 2011

Державного архіву Одеської області та Одеської крайової організації НРУ, періодичні одеські видання.

На Одещині, як і в інших регіонах України, в 1960–1980-ті роки існували різні напрямки опозиційної антирежимної боротьби проти існуючої влади: релігійний, правозахисний, національно-культурний, за державну незалежність та інші. Та найбільш розповсюдженим у регіоні було радикальне крило руху за самостійну Україну. Наприкінці 50-х років в Одесі виникла група націоналістів, яка посилала вищим урядовим чинам, зокрема українцям, статті з розкриттям антинародної суті правлячого режиму і продажної сутності нових чиновників. Серед лідерів групи був Володимир Юрков, який у 1954–1955 роках спільно з Ігорем Кичаком випускав у воркутинських таборах «Бюлетень українського політв'язня». У 1960 році членів одеської групи заарештували і 1 квітня 1961 року судили. Декількох з них розстріляли, а В. Юрков відбував покарання у таборах разом із Левком Лук'яненком.

Пристрасним прибічником української національної ідеї був і корінний одесит Святослав Караванський. Знаходячись у Володимирській в'язниці, він зібрав свідчення про учасників розстрілу польських офіцерів у Хатині і таємним записом передав ці відомості та інші матеріали на волю, за що у квітні 1970 року був засуджений на 10 років. У вересні 1979 року С. Караванський був звільнений з табору, відбувши в цілому 31 рік ув'язнення. В Україну йому повернутися не дозволили, і він разом з дружиною Ніною Строкатою у кінці листопада того ж року емігрував у США.

Ніна Строката була однодумцем свого чоловіка і найбільш завзятим його захисником перед репресивним комуністичним режимом. За участь в опозиційному русі (розповсюдження самвидаву і публічний захист чоловіка) її спочатку позбавили роботи, а у грудні 1971 року заарештували та через декілька місяців відправили на 4 роки до концтабору суворого режиму. На закритому процесі в Одеському обласному суді 17 травня 1972 року в останньому слові вона обґрунтувала свою позицію: «Український патріотизм, національна гордість українця затавровані терміном націоналізм. Але український патріотизм — це природна сутність українця, сутність, яка успадковується, стає моральним досягненням і не дозволяє стати перебіжчиком, без-

батченком , яничаром... Український патріотизм — почуття високе і таке ж природне, як російський патріотизм, патріотизм узбека, естонця, араба чи італійця» [2].

Одним із співучасників процесу Н. Строкатої у 1972 році був поет Олексій Різников. Він у 1959–1961 роках вже відбував півторарічне ув'язнення за розповсюдження в Одесі і Кіровограді листівок від імені підпільної організації «СОБОЗЗН» (Союз боротьби за звільнення народу) із закликом «виступити проти ненависної диктаторської політики партії і уряду». Отримав повторно за антирадянську агітацію і пропаганду майже шість років табірного суворого режиму.

Арешт Н. Строкатої привів до створення В'ячеславом Чорноволом у Львові у грудні 1971 року першої правозахисної організації в Україні — «Громадського комітету захисту Ніни Строкатої». До нього увійшли Ірина Стасина, киянин Василь Стус, москвичі Петро Якір і Віктор Красін, а також одесит Леонід Тимчук. Комітет у січні 1972 року був розгромлений, всіх, крім Л. Тимчука, заарештували і судили.

Непересічною особистістю одеського національного патріотичного руху був викладач університету Василь Барладян. Протягом трьох років (1975–1977) він був організатором підпільних семінарів з історії української і світової культури, які відвідували близько 20 осіб. Крім того, за інформацією спецорганів, «систематично готував і множив рукописні і магнітописні тексти заяв, звернень, статей та інші документи, які містять невірні вигадки, робив фотокопії документів того ж змісту, а потім розповсюджував їх серед своїх знайомих в Одесі і Києві, частину їх передав за кордон для публікування в антирадянських журналах і газетах... твердив, що радянський режим за своєю суттю є антигуманним режимом...» [3]. У березні 1977 року В. Барладян був заарештований, а у червні засуджений на три роки таборів. Перед звільненням за ряд опублікованих в Парижі антирадянських статей він отримав ще 3 роки ув'язнення.

Рішуче відстоювала право України на свою суверенну державність педагог Ганна Михайленко. У 1951 році вона була переселена на Одещину з Львівської області у зв'язку з передачею її рідного села Польщі. Г. Михайленко готувала документи та інформаційні матеріали для московської «Хроніки поточних

подій» і радіо «Свобода». Під час роботи вихователем у гуртожитку одеського автопідприємства організувала страйк його робітників з вимогами економічного характеру і покращення житлових умов. Після ряду звільнень з роботи, наклепів у пресі, судових переслідувань її у лютому 1980 року арештували, а у грудні після декількох експертиз відправили в одну з найжорстокіших психтюрем — казанську психлікарню. На свободу відпустили лише у травні 1988 року. Подвійна експертиза американських лікарів в Україні (1989 р.) і в США (у 1990 р.) засвідчила, що Г. Михайленко розладом психіки не хворіє і ніколи не хворіла. У 1991 році вона була реабілітована.

Демократичних перетворень у межах владної системи бажала підпільна організація «Демократичний союз соціалістів», яка існувала в Одесі у першій половині 60-х років на чолі з директором школи робітничої молоді Миколою Драгошем. Членами групи були декілька студентів музичного училища з Кишинева. Підпільники посилали до урядових установ свій програмний заклик. У 1964 році М. Драгош та його заступник М. Тарнавський були засуджені на 7 років таборів, а інші члени організації — на 5 років.

Вчителем з міста Кодими Одеської області Валерієм Сірим була написана книга «Згубність однопартійної системи та її наслідки». Наслідком став арешт автора у квітні 1970 року і його «лікування» у дніпропетровській і казанській психлікарнях до 25 квітня 1983 року [4].

Все вище сказане вказує на те, що українському національно-демократичному рухові було нанесено тяжкого удару. Причинами поразки цього руху били:

– рух був недостатньо організованим;

– рух за своїм соціальним станом був переважно інтелігентським;

– відсутність в учасників руху чіткої програми, здатної забезпечити підтримку широкими верствами населення;

– рух був не готовий до сприйняття опозиційних думок;

– держава застосувала небачений тиск — репресії.

Та справа учасників національно-демократичного руху не була марною і внесла свою часточку у боротьбу українського народу за незалежність своєї країни. Вже наприкінці 1980-х років на території Одещини, як і в інших регіонах України,

створюються в підтримку перебудови різного роду громадсько-політичні структури невизначеної або відкрито антисоціалістичної спрямованості.

Так у листопаді 1988 року в Одесі розпочала свою діяльність перша суспільно-політична організація — Демократичний союз сприяння перебудові (ДССП), перейменований пізніше в «Народний союз сприяння перебудові» (НССП) [5]. Засновниками ДССП стали активісти правозахисного руху Борис Земельман, Леопольд Мендельсон, Ірина Голобородько, Леонід Заславський, Людмила Леонова (вони ж були в числі Установчого комітету зі створення «Одеського Меморіалу»).

У полі зору радянських спецслужб перебували один із організаторів ДССП — майстер об'єднання Рембутехніка Б. І. Земельман, який 19 червня 1989 року на мітингу у міському парку виступив із проектом програми ДССП, та керівник правозахисної секції союзу В. Г. Павловський, прихильник створення опозиційної КПРС партії.

Зі сторони активістів «Демократичного союзу сприяння перебудові» здійснювалися спроби дискредитувати місцеві партійні, радянські і адміністративні органи. Ця незареєстрована група, не зумівши залучити до себе народні маси, розкололася, але своєї провокаційної діяльності не полишила. Одна із відокремлених груп, іменуючи себе «опозиційною партією ДС», призивала до консолідації всіх антирадянських і демократичних елементів.

З інших організацій націоналістичного направлення в Одесі з'явилася група Українського Гельсінгського союзу (УГС), очолювана Барладяном. По його заяві, члени УГС повинні в майбутньому зайняти керівні місця в партійних і радянських органах, щоб «без крові будувати незалежну Українську державу». Кінцевою ціллю був вихід України зі складу СРСР. Членами УГС проводилися агітації в студентському, молодіжному оточенні та в українських національно-культурних товариствах [6].

Всіляко пробувало дистанціюватися від партійних і радянських органів місцевої влади одеське добровільне історико-просвітницьке товариство «Меморіал». Засновниками товариства стали Одеське відділення філософського товариства СРСР, редакція газети «Вечерняя Одесса» і Управління Одеської організації Спілки художників України [7]. В червні 1989 року

була проведена установча конференція. Незважаючи на намагання деяких учасників зірвати конференцію, заснування товариства відбулося, був прийнятий і статут.

Товариство ставило за мету відновлення історичної правди, увічнення пам'яті жертв репресій, повну і остаточну ліквідацію тоталітаризму в усіх сферах громадського життя, аналіз міфів громадської свідомості, створення справжніх гарантій необоротності руху до демократії, відродження і утвердження гуманістичних принципів і загальнолюдських цінностей, формування громадського суспільства і правової держави.

Ставлячи перед собою такі цілі, «Меморіал», природно, не міг стояти поза рамками політичного життя. Однак при цьому він не підтримував виключно якусь одну політичну доктрину, оскільки був покликаний об'єднати на основі визнання фундаментальних гуманітарних цінностей людей різних політичних поглядів, які прагнули реалізувати різні політичні, економічні, соціальні й національні проекти виключно ненасильницьким, еволюційним шляхом.

В 1989 році в Одесі було засновано товариство шанувальників української мови імені Т. Г. Шевченка, ініціаторів якого згуртувала Наталія Бєлінська — працівник дитячої бібліотеки № 10. Молдованка за національністю, вона палко була закохана в красу українського слова. Її захоплення поезією, піснею передавалось юним читачам, які, на жаль, в школі не вивчали українську мову. Деякий час це був просто гурток. А коли його поповнили вчителі, літератори, журналісти, працівники науки і культури, народилася думка про створення товариства. Товариство об'єднало усіх бажаючих, незалежно від роду занять і національності, усіх, хто вивчає і пропагує українську мову та культуру. Ціллю товариства було відродити рідну мову, культуру, звичаї, відчуття національної гідності і справедливості. Досить широким було і поле діяльності товариства: від проведення свят рідної мови, тематичних вечорів та концертів до урочистого вшанування пам'ятних літературно-мистецьких дат, створення літописів рідного краю [8].

Одною з перших громадських організацій в Одесі було і просвітницьке товариство «Південна громада» ім. Т. Г. Шевченка [9]. Діяльність товариства була спрямована на поширення знань серед населення, формування національної свідомості у

громадян України, утвердження української мови як державної у всіх сферах і ділянках суспільного життя, утвердження в суспільстві принципів гуманізму, взаєморозуміння та співробітництва, збереження й розвиток національних мов, культур і традицій українського та інших народів України, збагачення їх досягненнями загальнолюдської цивілізації, розбудову та зміцнення незалежної демократичної Української держави, сприяння її духовному й економічному зростанню.

Дуже неоднозначний в політичному плані характер мала також і діяльність відділення Філософського товариства, різних об'єднань екологів.

Підбиваючи підсумки політичного життя в Україні наприкінці 1980-х, відмітимо, що на той час вже діяв цілий ряд самодіяльних об'єднань, однак у цих об'єднань не вистачало сил, політичних лідерів, здатних очолити демократичний процес у межах всієї країни. Такі сили виявилися в Спілці письменників України, де й було висунуто восени 1988 року ідею створення «народного руху України за перебудову». На підтримку її висловилися на початку 1989 року і установчі конференції українського «Меморіалу» та товариства української мови ім. Т. Г. Шевченка.

Таким чином національно-визвольний рух, що розвивався на території одеського регіону протягом багатьох років, підготував підґрунтя для об'єднання організацій регіону у «народний рух України за перебудову» на Одещині, організацію, яка боротиметься за незалежність держави. Виникнення Народного Руху України було уможливлено тим, що він став продовженням багатовікової національно-визвольної боротьби українського народу за власну державність.

Джерела та література

1. Гарань О. Убити дракона. З історії Руху та нових партій України. — 1993; Гончарук Г. Народний Рух України. Історія. — 1996.
2. Караванський С. «Світло згаслої зорі» и последнее слово Нины Строкатой в Одесском областном суде // Чорноморські новини. — 1999. — 30 січ.
3. Чеканова Т. Д. Правозахисний рух як провідник НРУ (на прикладі Одещини) // Матеріали VII Всеукраїнської наукової конференції (28–29 травня 2009 року, м. Одеса). — 2009. — С. 212–216.
4. Там само. — С. 213–214.

5. ОДАУ. — Ф. № 11, — Оп. № 151. — Спр. № 52. — Арк. 15.
6. Там само.
7. Архів Одеської крайової організації НРУ. — Оп. 1. — Спр. № 1. — Арк. 26.
8. Одеса: Товариство мови // Культура і життя. — 1989. — 8 січ.
9. Архів Одеської крайової організації НРУ. — Оп. 1. — Спр. № 2. — Арк. 94.

Анотації

Козаченко О. Н. **Идейные предшественники Народного Руха Украины в Одесском регионе.**

На основе архивных материалов и данных местной прессы автор проанализировал национально-демократическое движение в Одесской области, которое стало одной из причин возникновения НРУ в регионе.

Kozachenko O. N. **The ideological predecessors of People's Movement of Ukraine in Odessa region.**

On the basis of the archived materials and data of the local press the author analyzed national-democratic motion in the Odessa area, which became one of the reasons of emerging of NRU in the region.

М. С. Кучерук

КОНЦЕПЦІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У БАЧЕННІ НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ

Ключові слова: *Народний Рух України, європейська інтеграція, євроатлантична інтеграція, НАТО, ЄС, США, президент, парламент, економіка, внутрішня політика, зовнішня політика.*

Ключевые слова: *Народний Рух Украины, европейская интеграция, евроатлантическая интеграция, НАТО, ЕС, США, президент, парламент, экономика, внутренняя политика, внешняя политика.*

Key words: *Narodny Ruh of Ukraine, the European integration, the Euroatlantic integration, the NATO, EU, the USA, the president, parliament, economy, internal policy, foreign policy.*

Для України питання зовнішньої політики одне із найскладніших і найделікатніших. Тому є низка причин:

1) надбання незалежності лише два десятиріччя потому. На політичній карті світу нова держава — Україна — виникла

 © Кучерук М. С., 2011